

К.п.н., доцент Харитонova В. В., Полька В. В.
Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ВИКОРИСТАННЯ НАРОДОЗНАВЧОГО МАТЕРІАЛУ НА УРОКАХ ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ

У сучасних умовах розвитку школи необхідність та важливість використання народознавчого матеріалу в освітньому процесі ЗЗСО не викликає сумнівів як у вчених, так і у вчителів-практиків. Це знайшло відображення і в чинних навчальних програмах. Зокрема, в пояснювальній записці до програми «Трудове навчання. 5-9 класи» зазначається: «Випускник основної школи – це патріот України, який знає її історію; носій української культури, який поважає культуру інших народів; компетентний мовець, що вільно спілкується державною мовою [2, с. 4].

Забезпечення українського спрямування освіти полягає у невіддільності освіти від національного ґрунту, її органічному поєднанні з національною історією й народними традиціями; осмислення історичних фактів, подій і явищ, різноманітності шляхів людського розвитку; відображення у змісті історичної освіти закономірностей історичного розвитку, широкого значення українознавства, етнічної історії та етногенезу українців; формування поваги до історії рідного народу; реформування змісту виховання, наповнення його культурно-історичними надбаннями українського народу.

Таким чином, оптимальність функціонування української національної школи відбувається за наявності міцної етнопедагогічної основи. Такої точки зору дотримувались провідні українські педагоги, зокрема О. Духнович, І. Огієнко, Ю. Дзерович, П. Холодний, І. Бажанський, С. Русова, А. Волошин, Г. Ващенко, В. Сухомлинський та інші. Українська школа справді національна тоді, коли базується на українській педагогіці, на українській національній системі виховання.

Національне, моральне, трудове виховання здійснюється в процесі трудової діяльності. Цей педагогічний процес складався в народному середовищі на основі багаторічного практичного досвіду і зберіг в собі глибоку народну мудрість.

В останні роки зростає прагнення суспільства до відродження духовних цінностей і національної культури, що ставить перед педагогічною наукою завдання удосконалення засобів, методів, організаційних форм навчання й виховання школярів. Проблема відродження національної культури і шляхи її реалізації в загальноосвітній школі розробляється на сучасному етапі багатьма дослідниками: М. Стельмахович, Ю. Руденко, П. Ігнатенко, В. Стрілько, Н. Сивачук, К. Чорна, О. Любар, Д. Федоренко та ін.

Проте слід зазначити, що проблема використання народознавчого матеріалу у процесі трудової підготовки учнів висвітлена недостатньо й потребує удосконалення її змістової та методичної сторін з урахуванням сучасних вимог, які ставить реформування системи освіти в Україні. Отож зрозуміло, що для здійснення своєї нагальної функції – відродження і трансмісії

основ національної культури, виховання в учнів національної культури, національної самосвідомості школа звертається до народознавства.

Народознавча робота зараз здобула багато прибічників в українському шкільництві, бо відкрила нові шляхи корекції і оновлення освітнього процесу завдяки використанню кращих здобутків національної культури українців. На місце застарілих заполітизованих засобів у освітній процес повертається апробований практикою сотень поколінь народний педагогічний досвід. Прийшов час, коли неодмінною ланкою освітнього процесу школи має стати відродження вітчизняного, світового, духовного та національного спадку у світлі гуманізації навчання.

Національна система виховання забезпечує глибоке осмислення і засвоєння кожним учнем у процесі праці народних моральних та етичних ідей, принципів, поглядів, переконань, додержання у побуті народних традицій, звичаїв та обрядів. Теоретичний аналіз наукової та методичної літератури дають змогу стверджувати, що однією з методичних вимог до реалізації процесу трудового навчання, дотримання якої дасть змогу підвищити ефективність виховного впливу уроків з трудового навчання на підростаюче покоління, є актуалізація змісту і оновлення форм організації урочного і позаурочного часу учнів. Ефективність цього процесу буде підвищуватись за умови здійснення кваліфікаційного відбору і систематизації матеріалів про народні трудові традиції, виділення основних світоглядних ідей у процесі трудового виховання учнів з використанням матеріалів народних традицій.

Сучасні умови нестабільності ускладнюють роботу науковців та вчителів трудового навчання у напрямку впровадження прогресивних сучасних наукових розробок у практику трудового виховання підростаючого покоління. Одне з найактуальніших питань – нестача наукової, методичної, спеціальної літератури, зміст якої відповідав би проблемам оновлення національної освіти.

Оновлена програма з трудового навчання передбачає формування національної самосвідомості учнів, їх загальної культури. Зазначена мета досягається шляхом залучення учнів на уроках трудового навчання до занять певним видом декоративно-ужиткового мистецтва під час проектної діяльності.

Навчальна результативність занять визначається за наслідками оцінювання кінцевого продукту – одержаного виробу. У кожному виробі декоративно-ужиткового мистецтва відображається рівень опанування технологічної і мистецької складових художньої обробки різних конструкційних матеріалів.

Для того щоб процес використання народознавчого матеріалу на уроках трудового навчання був ефективним, вчителям необхідно дотримуватися певної сукупності взаємопов'язаних педагогічних умов. На думку В. Юрович [3] до таких педагогічних умов належать наступні:

- у процесі добору народознавчого матеріалу необхідно дотримуватись критеріїв доступності, багатofункціональності, емоційної насиченості та особистісної значущості його для учнів;
- використання народознавчого матеріалу у навчальному процесі має здійснюватися систематично та цілеспрямовано;

- під час розробки методики використання народознавчого матеріалу необхідно враховувати вікові особливості школярів, специфіку навчального предмету і спиратися на пізнавальну активність учнів.

Вихідною умовою, що забезпечує ефективне використання народознавчого матеріалу на уроках трудового навчання, є добір його змісту за сукупністю названих критеріїв. Згідно з ними, народознавчий матеріал, який вчитель планує використати на уроці, має бути доступним для розуміння його школярами, не переобтяженим зайвою, занадто детальною інформацією; співвідноситись із основним програмовим матеріалом, не затіняючи головного, а навпаки, надаючи йому конкретності та виразності; емоційно насиченим, спрямованим на формування в учнів емоційно-позитивного ставлення до рідної природи, культури, традицій, звичаїв, праці людей.

Під час добору змісту народознавчого матеріалу важливим критерієм є також його особистісна значущість для школярів. Реалізація цієї вимоги забезпечується шляхом залучення учнів до добору народознавчого матеріалу для уроку (за умови різних способів педагогічної підтримки – залежно від індивідуальних особливостей школярів) та врахування вчителем змісту і обсягу пізнавальних інтересів учнів.

Пізнавальні інтереси школярів відзначаються великою різноманітністю і широтою, властивою саме учням підліткового віку. Учні цікавляться історією свого краю та його культурою, хотіли б більше довідатися про традиції, звичаї, обряди та життя людей свого краю. Врахування пізнавальних інтересів учнів і зіставлення їх зі змістом навчальної програми дає змогу вчителю визначити, на яких етапах уроку використати той чи інший народознавчий матеріал, а що необхідно залишити для позакласного опрацювання. За умови такої організації пізнавальної діяльності учнів зміст народознавчих відомостей набуває для них особистісного значення і краще засвоюється.

Ефективність цього процесу значно зростає, якщо народознавчий матеріал використовується систематично та цілеспрямовано, з урахуванням його багатофункціональності. Систематичність використання народознавчого матеріалу забезпечується його регулярним застосуванням на уроках. Причому, як зазначає С. Волкова, народознавчі відомості, що опрацьовуються, мають бути не уривчасті й розрізнені, а впорядковані в певну, логічно побудовану, завершену систему. Тобто, починаючи навчальний рік, учитель має чітко визначити обсяг народознавчих знань, який необхідно засвоїти учням [1].

Список використаних джерел:

1. Волкова С. В. Український фольклор у контексті формування морально–ціннісних орієнтацій особистості. *Педагогічні науки*. Збірник наукових праць. Херсон: Вид–во ХДУ, 2003. Вип. 34. С. 132–136.
2. Трудове навчання. 5-9 класи. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-5-9-klas> (дата звернення 1.04.2021).
3. Юрович В. Фольклор про природу як засіб підвищення ефективності уроків природознавства. *Початкова школа*. 2005. № 6. С.34–38.